

■
**NECMEDDİN KÜBRÂ
ÂDÂB RİSALELERİ: ÂDÂBÜ'S-SÛFİYYE, RİSÂLETÜ'S-
SÂİRİ'L-HÂİRİ'L-VÂCİD İLE'S-SÂTİRİ'L-VÂHİDİ'L-MÂCİD**

trc.: Süleyman Gökbulut

İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2016, 96 s.

Yüksek Lisans Öğrencisi

MUKADDES ÜNAL

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

orcid.org/0000-0001-7117-1497

unalmukaddes66@gmail.com

“İslâm'ın deruni boyutuyla ilgilenen tasavvufun, bütünüyle edepten ibaret olduğu söylenebilir. Sûfilere göre her vaktin, her halin, her makamın ve hatta her uzvun bir edebi vardır, edepten uzaklaşan ilâhi ihسانlara nâil olamayacaktır. Bir sûfininde de dediği gibi, ‘Kim edepten mahrumsa, bütün hayırlardan mahrum kalır’”.

Bu eserde, Kübreviyye tarikatının kurucusu olan Necmeddin Kübrâ'nın (ö.618/1221) Farsça iki risalesinin tercümesi yer almaktadır. Risaleler Doc. Dr. Süleyman Gökbulut tarafından sade bir dille çevirisi yapılarak Tasavvuf Serisine kazandırılmış.

Öncelikle, eserin tahlile değer bir eser olmasının nedenleri olarak Necmeddin Kübra'nın 12. yüzyılın ikinci yarısı ile 13. yüzyılın başlarında Harezmi bölgesinde irşad faaliyetlerinde bulunmuş olması, tarikatların teşekkül sürecinde yaşamış olmasıyla birlikte Kübreviyye tarikatının kendisine nisbet edilmesi ve tasavvuf tarihine dikkate değer nitelikte eserler kazandırmış olması sayılabilir.

Necmeddin Kübra olarak bilinen, Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Abdullah el-Hivekî 540/1145 yılında Harezmi/Hive bölgesinde doğmuştur. Şâfiî mezhebine müntesib olan Kübrâ'nın, gençlik yıllarında hadis alanına meraklı olduğu nakledilir ve bu nedenle Nişabur, Hermedan, İsfahan, İskenderiye, Mekke ve Tebriz gibi dönemin önemli ilim merkezleri arasında yolculuklar yapmıştır. “Ebûl-Cennâb” künyesini kullanmıştır. Tasavvufî bir hayata yönelmiş, zahidâne bir tutum sergilemiştir. Kübra'nın bilinen, on tane Arapça, yedi tane Farsça ve iki tane de Risalesi bulunmaktadır.

Tahlilini yaptığımız bu eserde önsöz, giriş ve Necmeddin Kübrâ'ya ait Farsça iki risalenin tercümesi yer almaktadır. Kübra'nın bu iki risalesini ilk ele alıp düzenleyen Mesud Kâsîmi, risalenin başlangıcına Kübraya övgüyle başlamıştır. “[...]büyük şeyh, tarikat sultanı, hakikat burhânı, şeriat imamı, sâliklerin mürşidi, muhaddislerin faziletlisi, âriflerin seyyidi, mutasavvıfların şereflişi, âbidlerin süsü, muhakkıkların meliki, âlemlerin övücü, *Kübra* ismiyle ma'ruf Necmü'l-mille ve'd-dîn” (s. 23). İkinci risalede ise besmele ve Allah'a hamd bölümünden sonra risaleye bu ismi verme nedenini açıklamış, manası üzerinde durmuştur.

Yazar kitabın önsözünde, Kübra'yla ilgili ilk çalışmanın Mustafa Kara'ya ait olduğundan bahsetmektedir. Kara, *Usûlü-Aşere, Risale ile'l-Hâim ve Fevâihü'l-Cemâl* (Dergâh Yay., İstanbul 1980) eserlerini yayına sunmuştur. Kübra ile ilgili diğer çalışma ise Süleyman Gökbulut'un doktora tezi olarak, "Necmeddin-i Kübrânın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri", "el-usûlü'l-Aşere" isimli risale dört adet şerh halinde *Tasavvufta On Esas* olarak (İnsan Yay., İstanbul, 2010) da yayınlanmıştır. Yine Süleyman Gökbulut'un, "Necmeddin Kübranın Risâle-i Sefîne'si ve Tesviyetü'l-îmâd Adlı Şerhi" başlığını taşıyan makalesi *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisinde*, 2011 yılında yayınlanmıştır.

Giriş bölümünde Süleyman Gökbulut, Necmeddin Kübra'nın hayatından, eserlerinden, Mısır'da sûfi Rûzbihân-ı Kebir'in şöhretini duyup ona intisâb etmesinden bahseder. Onun yetmiş sekiz yıllık hayatının büyük bölümünde Harezmi'de tasavvuf faaliyetlerinde bulunmuş olduğundan ve yaygın bir rivayete göre de 618/1221 yılında Moğolların Harezmi saldırısı esnasında, bir grup müridanı ile birlikte şehri savunurken şehit olduğunu söyler.

Kitapta tercümesi bulunan risalelerin ilki, yedi bölümden oluşan "Âdâbü's-Sûfiyye" ismini taşımaktadır. Bu risaleyi Mesud Kasimî hazırlarken Necmeddin Kübra'nın çeşitli yazma nüshalarından da faydalanmış, o nüshalardan aldığı bölümleri köşeli parantez içinde belirtmiştir. Bu yedi bölümde sûfilerin uyması gereken edebleri anlatılır. Birinci edeb olarak "hırka giyme" edebini almıştır. Nerdeyse en uzun bölümdür budur. "Kişi zâhiren güzel âdâba sahip olmalı ki, bîatını hakikat renkleri ile süslensin" der (s. 24). Hırka giymenin anlamı kendini önceki meşâyihin rengine bürümektir. Edebe uygun hareket eden müride kıyamet günü bütün meşâyih şefaathane olur demektedir. "Hırkayı giyen, yoldan geri dönmemelidir. Zira bu işe koyulan ama daha sonra dönen kişi mürted-i tarikattır ve mürted-i ise mürted-i şeriaten daha kötüdür. Çünkü mürted-i şeriat bir kelime (kelime-i şehâdet) ile tekrar işin başına dönebilir. Halbu ki mürted-i tarikat iki cihanın ameliyle bile başladığı noktaya gelemez" (s. 26-27) der. İlk defa hırka giyenlerin Âdem ile Havva olduğundan söz edilir. Giyilen hırkaların renkleri ve şekilleri çeşitli anlamlara sahiptir. Mürid olan ve

hırka giymeye istekli olan kişinin bunu; şeratin, hakikatin bilgisine sahip, tarikatın âdâbı üzerine olan ve hakikatın esrarına vâkıf bir pîrin elinden giymelidir, der. “Elinden hırka giyilecek pîrin, şeyh oğlu, gösteriş sahibi, sultanların önünde baş eğen ve çokça müride sahip kişiden de hırka giyilmez” der. Çünkü böyle birinin tasavvuf pîri olması uygun değildir, onun sohbetinden de kalbin ve dinin fesadından başka bir şey çıkmaz” (s. 25) demektedir.

Abdullah Ensârî şöyle der: “Duman ateşten, toz-toprak ise rüzgârdan haber verir, zâhir bâtında hikâye eder, öğrenci de öğretmenden rivayet eder” (s. 24).

İkinci edep “oturup- kalkma” hakkındadır. “Sûfi, edeble seccâde üzerine oturup kibleye doğru yönelir ve sol ayağını yatırıp sağ ayağını diker. Kişi sanki pîr ve üstâdın huzurundaymış gibi oturur. Diz çökerek de oturabilir, bağdaş kurarak da oturabilir. Ayağını açıkta bırakmaz. Ellerini birbiri üzerine koyar, yenini çeker hırkanın içinden dışarı çıkarmaz ve kollarını çok açık da bırakmaz. Topluluk içinde çıplak ayaklarını uzatmaz, burnundan solumaz ve tükürmez, devamlı kaşınmaz, ellerini devamlı saçına ve yüzüne götürmez, çok konuşmaz, yürürken gururlanarak ve kollarını sallayarak yürümez” (s. 33-34) Belirtilen haller ile toplum içinde sûfinin olması gereken hallerinden bahsedilir.

Üçüncü edep “hângâha giriş” hakkındadır. “Sûfi hângâha girerken evvela kapıda paçalarını sıvar, hângâhın kapısında ayağını yere vurmaz ve içeri girdiğinde selam vermez. Ayakkabı kesesini çıkarır, bunun üzerine basar, önce sol ayağını çıkarıp terliğini üzerine koyar, sonra sağ ayağını da çıkarıncaya kadar ayakkabıyı dışarı koymaz. Akabinde önce sağ sonra sol terliğini giyer. Gider abdest alır, geri döner, iki rekât namaz kılar, ayağa kalkar ve oradakilere selâm verir” (s. 35-36). Görüldüğü üzere mekânlara giriş Kübrâ tarafından oldukça teferruatlı anlatılmıştır. Sûfinin hângâha girerken selam vermemesinin sebebini, Peygamber Efendimiz’den (sav) gelen bir hadisle abdestsiz selam verilmemesinin rivayet edilmiş olduğunu söyler. Bir de sûfîlerin genellikle zikir ve tefekkür halinde olmaları nedeniyle ansızın selam vermelerinin, içinde buldukları tefekkür halini bozabileceği söylenmiştir.

Dördüncü edep “yemek yeme” hakkındadır. Yemek yeme konusunda da oldukça ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Örneğin, “Sûfî yemek yerken önce ellerini yıkar, sol ayağı üzerine oturur ve yemek kâsesini ekmeğinin üzerine koymaz. Yemeğe başlarken ‘bismillah’ sonunda ‘elhamdülillah’ der. Yemeğe tuzla başlar. Kâseye yiyebileceği kadar tirit koyar. Ellerini yıkarken iki ayağının üzerine oturur, sabunu sol elinde tutar, sağ eliyle onun üzerine su döker[...]” (s.37-38).

Beşinci edep “davetlere gitme” hakkındadır. Bu bölümde davete gidildiğinde dikkate alınması gereken hususlardan bahsedilir. “Sûfî, yetimlere ait veya haram maldan yapılmış yemek olmadıkça bir davet almışsa buna icabet eder. Davete gittiğinde ev sahibi tarafından gösterilen gösterilen yere oturur ve onun arzusuna göre hareket eder. Ev sahibi izin verdiğiğinde dışarı çıkar. İhtiyaç duyduğu kadar yer ve aşırıya kaçmaz [...] Yemek yerken konuşmaz, misafir olduğu evin her yerine bakmaz [...] Ev sahibi misafir gitmek istediğinde ona engel olmamalı, misafir çocuğunu sevsin ve öpsün diye onun önüne çıkarmamalı. Yiyeceklerle ilgili ‘bunu şu kadara aldım’ diyerek misafiri minnet altında bırakmamalı” denilmektedir (s. 34-40).

Altıncı edep “semâ” hakkındadır. Necmeddin Kübra semâ için “uygun zaman, mekân ve ihvâ” gibi üç şartın olması gerektiğinden bahseder. “Mürîd semâ’ı muhakkak ki kendi cinsiyle yapmalıdır. “Muhakkakki ona şiddetli bir azap edeceğim” (Neml, 27/21) âyetinde geçen şiddetli azâp, karşı cinsle sohbetir (s.42) demektedir. Oysa bu ayetin evveline ve ahirine bakıldığında çeşitli meallerde Hz. Süleyman’ın kuşları arasında hüdhüdü göremeyince “kayıplara mı karıştı eğer bana kuvvetli ve açık bir delil getirmez ise ona şiddetli bir azap ederim” dediği şekliyle geçmektedir. Kitabı hazırlayan Süleyman Gökbulut bu konuda herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

Kübra, şu üç şeyin sûfî için âfet olduğunu söyler: ahdâsla/yeni yetmelerle sohbet, kendi yolunda olmayanlarla oturup kalkmak ve kadınlarla muvafakat. Ardından “kavvâl tüysüz bir delikanlı ise semâ için uygun olmaz, çünkü bu durum tehlikelidir ve şüphe uyandırır” (s. 43) ifadesini ekleyerek ilk âfetin sebebini açıklar. Daha sonra, verdiği ikinci âfet için Hz. Peygamber’in bir sözünü aktarır: “Zenginlerin ve meliklerin çocuklarıyla oturmayınız, çünkü onlarda kızların şehveti

gibi şehvet vardır” (s. 43). Bu noktada şuna dikkat çekmek gerekir ki, eserde Peygamber Efendimiz'den nakil yapılırken hiçbir senet verilmemiştir.

Kübra'nın saydığı yedinci edep ise, “sefer/yolculuk” hakkındadır. Mürid üç sebepten dolayı sefere çıkabileceğini söyler: ziyaret, şeyhleri görmek veya riyaze. Bu üçünün dışında kalan diğer bütün seyahatler onun için kusur ve ceza sayılır. Asâsız ve ibriksiz yola çıkılmaz. “Demişlerdir ki, “İbriksiz sefere çıkan her mürid abdesti ve namazı terk ettiğini belli etmiş olur. Asâyı sağ eline, ibriği sol eline alır. Bir hankâhın önüne gelince asânın sivri ucunu kendine çevirir. Bununla ‘biz nefsimizle cenk halindeyiz’ demek ister”. Mürid hizada ve seferde şu dört şeyi yanında taşır: misvak, tarak, tırnak makası ve sürme (s. 45).

Necmeddin Kübra bir müridin her halinde neler dikkat etmesi gerektiğinin inceliklerini detaylı bir şekilde yazmış, bunların mürid için zahiri edepler olduğunu ve sohbe layık bir konuma gelebilmesi için bu edeplere riayet etmesi gerektiğini anlatmıştır. Bâtinî edeplerin ise bunlardan farklı olduğunu ve bu edepi öğrenmek için çaba sarf edilmesi gerektiğini söylemektedir.

“Zira suyun varlığı susuzluğu gidermez. Kişi bin yıl diliyle şeker dese onun damağı tatlanmaz. Çünkü şeker önce ağza koyulmalı, tadı boğaza ulaşmalı ve böylece onun hoşluğu hissedilmelidir” (s.46).

Kitapta bulunan risalelerin ikincisi ise *Risâletü's-Sâiri'l-Hâiri'l-Vâcid İle's-Sâtiriri'l Vâhidi'l-Mâcid*'dir. Necmeddin Kübra sûfi olmanın şartlarını, “[...] öncekiler tam bir Müslümanlıktan sonra sekiz şart olarak belirlemişlerdir. Bu fakîr de söz konusu sekiz şarta iki şart daha ekledim ki, ‘buna gücü yetmezse, hac esnasında üç gün, memleketine dönünce de yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutsun’ (Bakara, 2/196) âyetine muvâfık olsun” (s. 53) diyerek sûfi geleneğinde mevcut olan sekiz şarta kendisinin iki şart ilave ettiğini söylemiştir.

Bu şartların ilkini temizlik olarak almıştır. Temizlikten kastının “küfür ve açık şirkten, dünya sevgisinden, nefsin hevâsından, şeytanın vesvesesinden, ihtiyacını Cebriâl bile olsa Hak Teâlâ'nın dışında birine iletmekten sakınmaktır” olduğunu belirtmiştir. Temizliğin öncelikli olarak cenâbet ve hadesten tahâret ve dört organı yıkamaları her müslümanın vazifesi olduğundan bahseder.

İkinci şart “hâmûşî/sükût” hâlidir ki bu Hak teâlâ’yı zikretme dışında dilin suskun kalma hali olduğunu belirterek bunun faydalarını sıralar. Örnek olarak; “Hz.Meryem veya Zekeriyâ (as) gibi olmak” anlamına geldiğini söylemektedir.

Üçüncü şart “halktan devamlı halvet ve uzlet üzere olmaktır” der. Bu konuda on üç fayda saymıştır. “Yedi kişi vardır ki, Allah onları hiç bir gölgenin olmadığı o günde arşının gölgesinde gölgelendirir” (Buhârî, Kitâbü’l-Cemâa ve’l-Îmâme,8) hadisi gereğince Rahmân’ın arşının gölgesinde bulunma derecesi kazanılır. “Çünkü bu yedi kişiden birisi تنها yerlerde Allah’ı zikreden ve gözyaşı döken kimsedir” (s. 64) demiştir.

Dördüncü şart olarak orucun yirmi iki faydasını sıralar. “Oruç, gözden ve gönülden kişiyi adeta hapseden perdeyi kaldırmaktır. Zira insan aç kalınca gönül gözünün üzerinde bulunan yağ erimeye başlar. Böylece gönül gözü aydınlık hale gelir, gayb âlemine bakar ve melekût âlemini müşâhede eder” (s. 66) diyerek Necmeddin Kübra ilginç bir tespiti yer vermiştir.

Beşinci şart “*Lâilâhe İllallah* zikrine devam etmektir” diyerek “bunun faydalarını şerh etmek hamlıktır” demiştir.

Kâbeye elbise yapmak hevestendir

Zira Kâbe’nin güzelliği bir eve yeterlidir (s.69)

diyerek on sekiz şart’ı sıralamıştır.

Altıncı şart “havâtırı nefyetmektir”. Kübra, hak ve hakikat yolcuları için en zor olanın bu şart olduğunu söyler ve şeytanın ve meleğin nefislerdeki mücadelesinden bahseder.

Yedinci şart “Hak Teâlâ’nın hükmüne teslimiyet ve rıza göstermektir”.

Sekizinci şart olarak Kübra, “sâlihlerin sohbetini tercih etme ve kötü ihvândan uzak durmaya” yer vermiştir. “Sâlih arkadaş güzel koku satan bir attâra benzer, sana ondan sürmese bile onun hoş kokusu üzerinde kalır. Kötü arkadaş da demirciye benzer. Onun ateşi seni yakmasa da dumanı/isi üzerine siner” (s. 81).

Dokuzuncu şart, “zarûret hariç uykuyu ve uyku yerini terk etmek” ile ilgilidir. “Uyumamak meleklerin ve Allah Teâlâ’nın ahlâkına

benzemektir. Çünkü o'nun hakkında şöyle buyrulmuştur: 'O'nu ne uyuklama tutar nede uyku' (*Bakara,2/255*).” (s.83).

“Yiyip içerken israf etmemeyi” de onuncu şart olarak ilave etmiştir. Necmeddin Kübra bu konuda şöyle demiştir: “Bu nefis ve şeytan yoldaki köpekler gibi insanların düşmanlarıdır. Eğer kişi onlara çok yiyecek verirse onu yolda parçalarlar, hiç vermezse de havlayarak korkuturlar. Fakat az az verirse uykudaymış gibi sakin olurlar, o da güzelce yoluna devam eder ve onlarla uğraşmaktan kurtulur” (s.89).

Görüldüğü üzere İlk Harf yayınlarından çıkan Doç. Dr. Süleyman Gökbulut'un yayına hazırladığı Necmeddin Kübra'ya ait bu eserde, İslâm'ın derûnî boyutuyla ilgilenen tasavvufun tamamıyla edepten müteşekkil olduğunun vurgusu yapılmaktadır. Kâmil bir sûfi olma yolunda çaba sarf edenler için bir el kitabı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Çeviride ise sade ve anlaşılır bir dil kullanılması eserin daha çok kişiye ulaşabilmesi açısından önemli bir husustur.